

KÖNYVTÁROSKÉPZÉS

A könyvtárosképzés a magyar könyvtárügynek egyik legrégebbi, de máig is megoldatlan kérdés. Ami a múltban e téren történt, alig tekinthető többnek jó szándékú s bizonyos mértékben eredményes kísérletnél. A probléma ugyan az első világháború óta a magyar könyvtári szakirodalomban is állandóan felvetődött, a kényszerítő szükség mégsem volt elég erős ahhoz, hogy a szakképzés ügyében kormányhatósági intézkedés született volna belőle. (A Gyűjteményegyetemről szóló 1922 : XIX. tc. 4. és 6. §-a, valamint a Magyar Nemzeti Múzeumról szóló 1934 : VIII. tc. 10. §-ának 6. pontja előírta ugyan az intézményeihez tartozó könyvtári tudományos és segédszemélyzetnek elméleti és gyakorlati képzését, valamint szakvizsga letételét, de a törvény rendelkezései végrehajtva sohasem lettek.)

A speciális szakképzés ilyenformán, az ennek hiányát egyre súlyosabban érző könyvtárak magánügye volt, s a bajokon igazgatási manőverekkel, házi-tanfolyamokkal igyekeztek segíteni. (A múzeum könyvtárában pl. 1898-ban tartották az első ilyen tanfolyamot; 1913-ig összesen hetet. Hogy némi fogalmunk legyen a tanfolyam értékéről, elárulhatom azt is, hogy egy-egy tanfolyam 15 napig tartott.) Természetesen erre is csak a nagy tudományos vagy közművelődési könyvtárakban nyílt alkalom és lehetőség. A kisebbeknek — a fővárosiaknak épp úgy, mint a vidékieknek — állandóan személyzeti bajokkal küzdve, még arra is ritkán akadt módjuk, hogy valamelyik nagy könyvtárba küldjék tanulni alkalmazottaikat.

S meg kell vallanunk, hivatásos könyvtárosaink — a vezetőkről sem feledkezve meg — elenyésző kivétellel autodidakta módon szereztek időt-rablón és rengeteg fáradtsággal sokszor igen tiszteletreméltó és széleskörű, a nagy átlagot tekintve azonban rendszerint túlságosan egyoldalú könyvtári szakismereteiket.

Csak közvetlenül a második világháborút megelőző években a *Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének* (röviden KÖLE) megalakulása után változott némileg a helyzet, amikor 1936-ban az Egyesület keretében tömörült nagyobb budapesti és vidéki könyvtáraink vezetősége elhatározta, hogy a KÖLE a szükséghez mérten időközönként könyvtárosképző tanfolyamokat fog tartani s a jövőben csakis olyan személyeket fognak vég-

* A KÖLE könyvtári intézőbizottságán 1947. június 17-i ülésén elhangzott előadás.

legesen alkalmazni, akik ilyen tanfolyamon résztvettek s a vizsgálati követelményeknek megfeleltek.

A KÖLE a második világháború kitöréséig két tanfolyamot tartott. Az elsőt 1937. február—május haváig, a másodikat 1937. december 1-től 1936. április haváig. A két tanfolyamon összesen 111 hallgató vett részt. Ezek közül eredményesen vizsgázott és bizonyítványt is nyert 91. A 111 hallgatóból 3 intézeten kívülálló volt, 108 pedig különböző budapesti, illetőleg vidéki intézmény alkalmazottja.

A második tanfolyamról szóló titkári jelentés azzal a megállapítással végződött, hogy a „két tanfolyam egyelőre kielégítette a szükségletet s újabb tanfolyam rendezésére egyelőre 1939 őszéig nem kerül sor.“

A KÖLE szándéka nyilvánvalóan az volt, hogy kb. kétéves időközökben fog tanfolyamokat tartani. Sőt bizonyos előkészítő tárgyalások folytak arról is, hogy a könyvtáros szakképzést kormányhatósági rendelkezéssel teszik kötelezővé.

A közbejött második világháború a KÖLE biztató reményű kezdeményezését szinte csírájában elfojtotta. A KÖLE az azóta eltelt kilenc év alatt többé nem tartott tanfolyamot s a könyvtárosképzés tekintetében visszasüllyedtünk oda, ahol az első világháborút követő években voltunk.

Ma e téren szinte mindent előlről kezdhethünk. Tennivalóink pedig igen sürgősek. Ezért is került újjáalakult egyesületünk egyik legelsőnek megvitatandó programpontjai közé a könyvtárosképzés rendezése.

Mielőtt e téren bármiféle javaslattal állnék elő, nem tehetem ezt a nélkül, hogy számot ne vetnék a multtal, könyvtárügyünk jelenlegi helyzetével és a jövő fejlődésének lehetőségeivel.

De ezenkívül figyelemmel kell lennünk azokra a külföldi eredményekre és intézményekre is, amelyek a magyar könyvtárosképzés rendszerének és módszerének kialakításában útmutatóul szolgálhatnak.

A magyar közkönyvtárak kialakulása párhuzamosan halad a nyugat-európai közkönyvtárak kifejlődésének irányvonalával, azaz felülről lefelé ható tendenciájú. A fejlődés kezdetén a tudományos közkönyvtárak állnak s az út az iskolai és szakkönyvtárakon, majd az egyre szélesebb rétegek olvasmányigényét kielégítő közművelődési könyvtárakon át vezet a könyvtárak mind teljesebb szociális nevelő funkcióját betöltő népkönyvtárak, üzemi könyvtárak stb. kialakulása felé.

Nyilvánvaló, hogy a könyvtárosképzés szüksége nálunk is, mint az európai államokban általában; legkorábban a legfejlettebb könyvtártípusokban jelentkezett, olyanokban, amelyekben már hosszú idő óta csak a könyvtárosságnak élő, hivatásos könyvtáros típusa kialakulhatott. S így azon sem csodálkozhatunk, hogy a KÖLE tanfolyamai ezek igényeit igyekeztek kielégíteni. Tehát a tanfolyamok tanmenete is a tudományos szakkönyv-

tárak követelményeihez alkalmazkodott, s már a közművelődési könyvtárakéra is alig-alig volt tekintettel.

Ez is érthető, ha számot vetünk azzal, hogy igazán nagy, számottevő hivatásos könyvtárosgárdája csak egyetlen közművelődési könyvtárunknak, a Székesfehérvárosi Könyvtárnak volt, amely viszont házitanfolyamokon nevelte ki fiatalabb könyvtáros-nemzedékét. A többi, aránylag csekélyszámú s főként vidéki közművelődési könyvtár egyenként alig két-három tagot számláló tisztviselői kara, nemcsak a tudományos könyvtárak tisztviselőinek túléúlya, hanem szétszórtsága miatt sem képezett olyan jelentős réteget, amely a könyvtárosképzés terén erősebben éreztette volna hatását.

Ezek után alig lephet meg már valakit annak a megállapítása, hogy a nép- és rokentípusú könyvtárak kezelőinek képzése még mostohább sorsban részesült s az a semmivel egyenlőnek tekinthető.

A népi és ezzel rokentípusú könyvtárak szervezése nálunk az első világháborút megelőző időben kezdődött meg, de éppen a háború következtében elakadt s a trianoni határok közé alig sikerült valamit átmenteni belőle. Az új népkönyvtárak telepítése pedig elég későn (1927-ben) indult csak meg s az első lendület után (1927-ben egyszerre 1500 népkönyvtárat állítottak fel) bizony csak igen mérsékelt ütemben fejlődött. (1937-ig a népkönyvtárak száma mindössze 1629-re emelkedett.) Ennek a majdnem stagnálásnak egyik legfőbb oka az egész népkönyvtárügy helytelen organizációjában rejlett. Itt most ennek csak egyetlen pontjára szeretnék rávilágítani.

A kultuskormány azt hitte: elég, ha a népkönyvtárakat felállítja, a többi majd megy magától. De a legkitűnőbb könyvanyaggal felszerelt népkönyvtár sem egyéb holt papirestömegnél, ha nincs megfelelően képzett gondozója, beszerzője, és propagálója, aki a könyveket eljuttatja az olvasók mennél szélesebb rétegéhez. Különösen nálunk, ahol az olvasás igénye meglehetősen alacsony fokon áll s a könyvtárkezelők feladata nem merülhet ki az olvasók irányításában és kívánságaik kielégítésében, hanem fokozottabban vállalniok kell — mint más szerencsésebb országokban — a nevelőnek azt a szerepét is, hogy nemolvasó néprétegeink zömét könyvhöz, olvasáshoz szoktassák.

Erről sajnos a kultuskormány megfeledkezett. A népkönyvtárak kezelését ugyan túlnyomó részben nevelőkre, tanítókra bízta, de arról már nem gondoskodott, hogy a népkönyvtárak kezelésében szükséges jártasságot elsajátítsák s kellő kiképzéssel népkönyvtárosi hivatásukat missziós lelkülettel betölthessék. E helyett az ú. n. népművelési előadóképzőtanfolyamokon igyekeztek a tanítók fejébe csöpögtetni — amint az erről szóló beszámoló megjegyzi — „némi könyvtártani ismeretet“, amit azonban a beszámoló írója maga sem vett komolyan. Az eredmény meg is

látszott a népkönyvtárak forgalmán, amely 18—25% között mozgott, ugyanakkor, amikor a külföldi átlag a 10%-on is túljárt, az Egyesült Államokban meg éppen 40%-ot ért el.

Amint az imént elmondottakból kitűnik, senki sem törődött a közművelődési, iskolai és népkönyvtárak kezelőinek képzésével s így érthető az is, hogy a KÖLE második könyvtárképző tanfolyamáról szóló titkári jelentés zárómondata miatt jelenthette ki fölényes határozottsággal: „a két tanfolyam egyelőre kielégítette a szükségletet.“ Ez lakonikus beszéd, tipikusan ráillik arra az időszakra, amelyben született. Szerényebben fogalmazva talán igaza is lett volna a tudományos könyvtárak elefántcsonttornyából nézve a helyzetet. Ma hajlandók vagyunk némi nyelvtögtető szándékot is belemagyarázni, más szemszögből ítélve meg a dolgokat.

Ha egy kis statisztikát készítünk a magyar könyvtárak második világháború előtti helyzetéről, néhány igen tanulságos szemponttal gazdagodhatunk, nemcsak a tekintetben, hogy jövő könyvtárpolitikánknak mik lennének a legsürgősebb feladatai, hanem könyvtárosképzésünket illetően is.

Adataink, ha nem is egyidejűek, de mégis egy évtizeden belüli időkörből az 1930-as évekből valók s így megközelítően hű tájékoztatásra legalább is alkalmasak.

Könyvtártípusok szerint hazai könyvtáraink a következőképen oszlottak meg:

1. Tudományos jellegű	22, az ország	12 helységében
2. Szakirányú (tudományos és gyakorlati)	471 „ „	29 „ „
3. Közművelődési	29 „ „	26 „ „
4. Nép és gazda kvttár	1629 „ „	1280 „ „
5. Kisebb szerzetesi, egyházi	76 „ „	33 „ „
6. Középisk. tanári	410 „ „	73 „ „
7. Iskolai ifjúsági	8472 „ „	? „ „

Összesen 11.109 könyvtár 1297 helységben.

Ez a szám még növelhető volna, hiszen nincsenek benne a kisebb helyi kaszinók, egyesületek, olvasókörok könyvtárai. De ha a nagy számokat a realitások talajáról nézzük, a kép egyre elszomorítóbb lesz.

Az első három kategóriába tartozó (tudományos, szak- és közművelődési) 522 könyvtár mindössze az ország 43 helysége között oszlik meg. E könyvtáraknak azonban több mint a fele (273) Budapestre esik. A három csoportba tartozó könyvtárak nyilvánossági fokát tekintve alig több, mint 10% közülük nyilvános jellegű.

Számszerűleg nagyot lendítenek ezen a kedvezőtlen helyzeten, ha az előbbi három csoporthoz hozzászámítjuk a népkönyvtárakat is. E négy

csoportha tartozó 2131 könyvtár 1281 község között oszlik meg. Budapest és a vidék közötti arány is látszólag erősen a vidék javára billen, azaz 1:7-hez. A könyvtárak nyilvánossági jellegének százalékszámja pedig egyszerre 78%-ra szökik. Ámde ez a számbeli javulás távolról sincs arányban az előbbi csoportokba tartozó könyvtárak belső értékével és hatókörének méreteivel, s az alábbiakból azonnal kiviláglik, hogy milyen szemfényvesztő kulisszaépítményről van itt szó.

Ha a hét csoportban felsorolt valamennyi könyvtárnak Budapest és a vidék közti megoszlását vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy a 11.109 könyvtárból 3034 van a fővárosban és 8075 vidéken. Az arány tehát 1:2,8-re romlik. Ugyanígy zuhan vissza a könyvtárak nyilvánossági százalékszámja 15%-ra.

11.109 könyvtár hozzávetőlegesen 13 millió könyvet őriz, azaz az ország 9 milliós lélekszámát tekintve egy lakosra 1,5 közkönyvtári könyvesik. (Ugyanebben az időben (1935) ez az arányszám a Szovjetunióban 1,7.)

A valóságos helyzetet azonban nem afféle globális viszonyszámok árulják el, hanem ha részletesebben vizsgáljuk meg ezeket az adatokat s összehasonlítjuk a könyveknek és lakosságnak községenkénti megoszlását.

E tekintetben kétségtelenül a főváros van a legkedvezőbb helyzetben, mert a 13 millió könyvből kb. 7 millió a budapesti könyvtárakban van s így itt egy lakosra 7 könyv jut. Az ország egyéb 42 városában azonban már csak 2, további 69 városában és községében csak 1 és 1185 olyan községében és tanyai központjában, amelyben népkönyvtáron és iskolai ifjúsági könyvtáron kívül egyéb nem működik, egy-egy lélekre $\frac{1}{4}$ könyv esik. Miután pedig köztudomású, hogy Magyarország városainak és községeinek száma 3417, azt hiszem nem kell kimondanom, mi juthat egy-egy lélek számára a fennmaradt 2120 községben, ahol legkedvezőbb esetben csak iskolai ifjúsági könyvtárt feltételezhetünk.

Míndez azt jelenti, hogy az ország községeinek 63%-a, tehát a legoptimisztikusabb számítás szerint is az ország lakosainak $\frac{1}{6}$ -e (1,8 millió lélek) semmiféle könyvtári ellátásban mind a mai napig nem részesült. Optimisztikus számítást említettem, egyrészt, mert a legalacsonyabb lélekszámú községeket vettem alapul, másrészt pedig azért is, mert figyelembe kell vennünk, hogy Magyarország lakosainak 18%-a, (1,6 millió ember) a tanyavilágon él. Tudvalévő pedig, hogy az 1629 népkönyvtárból 300 volt az úgynevezett tanyai kiskönyvtár, ezek hatókörébe azonban legfeljebb 90—100.000 lakos eshetett. A tanyai könyvellátás különben sem oldható meg állandó telephelyű könyvtárakkal, csak teherautókra szerelt mozgókönyvtárral.

Az a kép, amelyet itt ezen adatokkal felvázoltam, ijesztő és siralmas, de egyúttal rávilágít a tennivalókra. A helyzet kényszerít és követel, talán

jobban, mint valaha, hiszen ma a lakosságnak az a rétege is könyvtárakra szorul, amely azelőtt könyvet vásárolt. Reméljük az állam az iskolareform mellett legsürgősebb feladatai közé iktatja a vidéki közművelődési és népkönyvtárak tervszerű szervezését és rendszeres fejlesztését. Ez jövő könyvtárpolitikánk egyik legégetőbb, megoldásra váró programja.

A feladatra azonban fel kell készülnünk. Homokra épülne minden eljövendő könyvtárfejlesztési program akkor, ha nem gondoskodnánk jólőre képzett könyvtárosokról. Mert minden könyvtárnak mégiscsak a könyvtáros a lelke s a legkitünőbb könyvtár is elveszett a közönség számára, ha a gazdája nem ért az olvasóhoz és nem ért a könyvhöz.

A könyvtárosképzés szempontjából egy sarkalatos tanulsággal szolgálnak az imént elmondottak: könyvtárosképzésünknek *soha többé nem szabad megfeledkeznie arról, hogy a tudományos képzés mellett fokozott mértékben ki kell terjeszkednie a közművelődési és népkönyvtári könyvtárosképzésre.* Ha az egyiket kormányhatósági rendelkezéssel állandósítani kívánjuk, ugyanezt meg kell követelnünk a másik esetében is. S mikor ezt kimondjuk, nem tanfolyamokra gondolunk, hanem rendszeres intézeti képzésre.

11.109 közkönyvtárunkban — még ha az iskolai népkönyvtárak egy részében azonos személy látta is el a könyvtár kezelését — közel 10.000 egyén foglalkozott könyvtári munkával. Ezeknek azonban csak mintegy 10%-a folytatott hivatásos könyvtárosi működést, azaz 1000-re tehető azoknak a száma, akiknek főfoglalkozása volt a könyvtárosság.

A hivatásos könyvtárosok közül kb. 80% tudományos, illetőleg különböző szakkönyvtári alkalmazott volt, s ezekből mindössze 20% esett a vidékre, tehát emezek tisztviselői ellátottsága 25%-al rosszabb volt, mint a fővárosban lévő könyvtáraké.

Közművelődési könyvtárainkban működő hivatásos könyvtárosaink 20%-ából a vidékiek száma alig éri el a 4%-ot.

Ezek az adatok is vidéki könyvtárügyünk szörnyű elhanyagoltságáról beszélnek.

Köztudomású, hogy a felszabadulás óta hivatásos könyvtárosaink mintegy 30%-át új alkalmazottak váltották fel. S ha a könyvtárosképzés rendezetlensége és az a tény, hogy 1937 óta egy-egy nagyobb könyvtárban tartott házitanfolyamon kívül másféle képzés nem folyt, aktuálisá teszi, hogy e kérdéssel foglalkozzunk s kidolgozzuk a magyar könyvtárosképzés kereteit, a könyvtári munkaadóknak az imént említett nagyarányú kicserélődése viszont, valamint az a körülmény, hogy a mellékfoglalkozásként könyvtári szolgálatot ellátók 9000 főt számláló tömege, akár kieserélődött részben, akár nem, nagyjában — egészében könyvtárilag képzetlennek tekinthető, megköveteli, hogy átmenetileg, addig is míg a végle-

ges rendezés megtörténhetik, sürgősen gondoskodjunk az alkalmazottak, főként az újak szakszerű kiképzéséről.

Szerintem az ügy komolysága megkívánná azonban, hogy a kérdés gyakorlati megvalósítását mindjárt a kezdet-kezdetén összekössük annak elvi, helyesebben jogi megoldásával. A kettő: a képzés jogi megalapozása és gyakorlati megszervezése párhuzamosan lenne előkészítendő, de úgy, hogy a könyvtárosképzést előíró jogszabály még az első tanfolyam megkezdése előtt hatályba lépjen. S ha a jogszabályra vonatkozó javaslatomat most mégis utolsónak fogom ismertetni, azt csak azért teszem, hogy a két-szeri fölösleges magyarázatokat elkerüljem.

A képzést illetőleg is kétféle javaslattal kell előállnom. Az elsőben a pillanatnyi szükséglet kielégítését szolgáló átmeneti intézkedésekkel és tanfolyamokkal, a másodikban a könyvtárosképzés intézményes és végleges megoldásának lehetőségeivel kell foglalkoznom.

A végleges rendezésig a képzést, véleményem szerint, megfelelő tanfolyamok szervezésével a KÖLE-nek kell ellátnia. Ezt a feladatot, azt hiszem, már csak a múltban e téren kifejtett tevékenységénél fogva is készséggel fogja vállalni.

E tanfolyamokat 1947 őszén, de legkésőbb 1947/48 telén meg kellene indítanunk.

Javasolnám evégből, hogy az intézőbizottság küldjön ki egy 5 tagból álló szakbizottságot, amelyben képviselve lennének egy-egy szakértővel a tudományos-, szak- és közművelődési könyvtárak, valamint a népkönyvtárügy és a szakszervezeti tanács. A bizottságnak legyen fölhatalmazása arra, hogy tárgyalásaiba szükség szerint más szakembereket is bevonhasson. Ez a bizottság határidőre dolgozza ki a tanfolyam tantervét, óra- és vizsgarendjét, valamint vizsgálati szabályzatát. Tegyen javaslatot a tanfolyam előadóra, vizsgálóbizottságára és adminisztratív személyzetére vonatkozólag s készítse elő a tanfolyam költségvetését. (Tandíj? Vizsgadíj? Előadók díjazása? Vidéki hallgatók elhelyezése?)

A tanfolyamokkal kapcsolatban általános irányelvül szeretném leszögezni a következőket:

1. Tananyaga, a múlttól eltérően, ne egyoldalúan tudományos képzést nyújtson, hanem fokozott mértékben legyen tekintettel a közművelődési könyvtárak, népkönyvtárak (üzemi, pártkönyvtárak, könyvkereskedőképzés stb.) sajátos igényeire is. Ennek megfelelően ne csak tan- és órendje igazodjék a fakultatív hallgatás lehetőségéhez, hanem vizsgálati követelményeiben is legyen figyelemmel a hallgatók iskolai végzettségére és a különböző könyvtártípusokban szükséges szakismeretekre. Vagyis javasolnám, hogy a bizottság kétféle vizsgálati szabályzatot dolgozzon ki. Egyet a tudományos képesítésű jelöltek számára, egyet pedig a segéd-személyzet, illetőleg a közművelődési stb. könyvtárak kezelői személyzete

számára. Az előbbit „könyvtáros szakvizsgának“, az utóbbit „könyvtárkezelői vizsgának“ nevezhetnők. A könyvtáros szakvizsga letételéhez egyetemi, illetőleg főiskolai végzettség kívántatnék, a könyvtárkezelői vizsgáláshoz pedig érettségi, illetőleg azzal egyenértékű képzettség. Kivételesen olyan négy középiskolát végzett egyén is könyvtárkezelői vizsgálatra bocsáttathatnék, aki addigi könyvtári szolgálatában kiválóan megfelelt és könyvtárának vezetősége a tanfolyamra való felvételét ajánlja. Az elmondottakból következik, hogy a kétféle vizsgának megfelelően bizonyítványt is kétfélet állítana ki a vizsgáló bizottság.

2. Már az előző pontban elmondottak megkövetelik a multbeli tanfolyamokhoz viszonyítva a 100—105 órás előadási keret kibővítését, de még indokoltabbá teszi ezt oly tárgyaknak az órarendbe való külön felvétele, amelyek a multban önálló tárgykörként nem szerepeltek (pl. hírlapkezelés, könyvtárjog, dokumentáció, írástörténet, könyvkereskedelem, a könyvtár és az olvasó, film és könyvtár stb.) Éppen ezért az előadások óraszámja legalább 140—150-re volna felemelendő.

3. A tanfolyamok időtartama legalább három hónapban lenne megállapítandó. Ezen idő alatt délelőttönként a kijelölt könyvtárakban gyakorlati munkát végeznének a hallgatók. Az előadások a hivatalos időn túl, délután lennének kb. napi 3 órában. Az utolsó két hétben tartatnának a vizsgák, mégpedig az első héten a zárthelyi írásbeliek, a másodikon a szóbeliek.

4. Rövid néhány hónapos tanfolyamon, természetesen tömegképzésről alig lehet szó, mert a szükséges gyakorlatok elvégzésére az erre kijelölendő könyvtárak csak mérsékelt számban tudnak a hallgatók számára vezető és helyet biztosítani. Éppen ezért egy-egy tanfolyamra felvehető hallgatók számát előre meg kellene határozni.

5. Nehézségekbe fog ütközni a vidéki könyvtári alkalmazottak képzése. Elszállásolásukra, budapesti tartózkodásuknak a költségeire aligha tudnak majd kiküldő könyvtáraik fedezetet teremteni. Felvethető volna tehát az a gondolat, hogy a KÖLE az amúgyis tervbevett tanfolyamainak egy részét esetleg vándortanfolyamok formájában rendezhetné meg. Elsősorban vidéki egyetemi városokban, ahol megfelelő könyvtár s részben előadó személyzet is rendelkezésre állna s csak olyan tárgyak előadói kellene Budapestről leutaztatni, amelyekre helyben megfelelő szakember nem akadna. Ez is költséges vállalkozás ugyan, de a cél érdekében talán lehetne bizonyos áldozatokat hozni.

6. Az iskolai, valamint nép- és rokontípusú könyvtárak kezelőinek sokezres tömegét, ezek közül is főként a vidékieket, bármily nagy számban rendezne is a KÖLE tanfolyamokat, kiképezni hosszú évek során át sem sikerülne. Viszont az az állapot sem tűrhető tovább, ami e téren uralkodott, valamiképpen módot kell nyújtani arra, hogy az említett könyvtár-

kezelők a könyvtártani ismereteket megszerezhessék s a szükséges vizsgát letehessék tanfolyam hallgatása nélkül is. Elengedhetetlen tehát megfelelő kézikönyv, illetőleg tankönyv szerkesztése. A kiküldendő bizottság erre is részletes javaslatokat dolgozhatna ki.

A könyvtártani kézikönyv vagy tankönyv fölvetődése már túlmutat a könyvtárosképzés átmeneti megoldásainak keretén, hiszen minden tankönyv képzésbeli állandóságot, egyöntetűséget jelent.

Amint mindnyájunk előtt ismeretes, a szerencsésebb külföldön már régóta nem elégsznek meg szükségmegoldásokkal, hanem megkeresték az állandó könyvtárosképzés intézményes megoldásának módját. Minden állam a maga iskolarendszeréből építette ki, könyvtárai és könyvtárügye fejlődési rendjének szemmel tartásával azt az intézményét vagy iskoláit, amelyben könyvtárosait szakoktatásban részesíti.

Nincs itt sem terünk, sem módunk arra, hogy az egyes államok könyvtárosképzését külön-külön ismertessük. Bizonyos, hogy mindenikükben találhatunk sok megszívlelnivalót, a mi viszonyunk közt is alkalmazhatót, de egészében és változtatás nélkül nálunk egyik sem volna megvalósítható. S talán tanulságosabb is számunkra, ha inkább azt vizsgáljuk meg, hogy mi a közös vonás bennök, mi az, ami azonos a szovjet, amerikai, angol, francia, olasz és német képzésben épp úgy, mint Belgium, vagy a kis Ausztria képzésében.

Az első, amit meg kell állapítanunk, hogy minden országban külön célra létesített intézetben (vagy esetleg ha a szükséglet úgy kívánja, több intézetben és iskolában) folyik a könyvtárosok képzése. Az intézeteket mindenütt az egyetem mellett szervezték meg, mégpedig a mi bölcsészettudományi karunknak megfelelő fakultás keretében. Az intézet vezetője az egyetem könyvtártudományi tanszékének professzora.

A nagy államokban több nem egyetem mellett működő könyvtárosiskolát is találunk a nem tudományos képesítésű könyvtárkezelők képzésére, noha az egyetemen létesített könyvtártudományi intézetekben is folyik alacsonyabbfokú képzés. Kisebb országok rendszerint kénytelenek egyetlen, az egyetem keretében felállított intézettel beérni s az alacsonyabbfokú képzés egy részének, mindenképen azonban nagyobbik felének elvégzését, külön könyvtáros-iskolák helyett más iskolatípusokra bízni, amelynek tananyagába önálló stúdiumként illesztik be a könyvtártani alapismereteket.

A könyvtárosképzés végleges megoldását nálunk sem tudom másként elképzelni, mint a budapesti bölcsészettudományi karon szervezett *Könyvtártudományi Intézet* felállításával. Ez az intézet — megfelelő magántanári és előadói segédlettel — el tudná látni a hivatásos tudományos könyvtárosok, valamint nem tudományos képesítésű segédszemélyzet és

könyvtárkezelők képzését. Minthogy az Intézetnek éppen egyik célja az, hogy levegye a könyvtárak válláról azt a terhet és rengeteg idővesztéséget, amit az új alkalmazottak oktatása jelent, jó mintakönyvtárral és segéd-könyvtárral kell rendelkeznie.

Az Intézet szervezeti, tan- és vizsgaszabályzatát mindenképen úgy kell megállapítani, hogy a tudományos képesítést bármely egyetemi, vagy főiskolai diplomával bíró személy megszerezhesse. Ez a feltétel külföldön is sok gondot okozott már. A könyvtáros kongresszusokon hangoztatott és általában elfogadott vélemény ugyanis az, hogy jó tudományos könyvtáros csak abból lesz, aki valamely szaktudománynak alapos ismerője. Ami viszont azt jelenti, hogy ennél a könyvtáros-kategóriánál a könyvtáros-képzés ú. n. „ráfeljelő“ módon történhet, azaz a jelölt csak az egyetemi diploma elnyerése után szerezheti meg a könyvtárosi képesítést, egy, kettő, vagy három év múlva. Ez az idővesztés bizony nem túlságosan csábító a jelöltre nézve. S hogy a könyvtáros szakma el ne néptelenedjék, e bajra csak egyetlen orvosságot ismernek a különböző országok: az ösztöndíjak rendszeresítését.

Magyar viszonylatban e rendszer túlságosan nehézkes és költséges. Olyan megoldást kell keresnünk, amely lehetővé teszi, hogy az egyetemen a könyvtárképzés és a szaktudományos képzés egyidejűleg történjék. A képzésben feltétlenül a kötött tanmenet bevezetését látom szükségesnek.

A vizsgálatok három részből állanak: házi írásbeli dolgozatok készítéséből, zárthelyi írásbeli és szóbeli vizgából. A vizsgálatokon a speciális könyvtártani tárgykörön kívül két idegen nyelv ismeretéből is számot kellene adni, a nem nyelvi szakosoknak pedig még magyar (esetleg világ-)irodalmi tájékozottságukról is.

A vizsgálatokat háromtagú bizottság előtt kellene letenni, amelyet a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezne ki. A sikerrel vizsgázott jelölteknek könyvtáros szakvizsga bizonyítvány volna kiállítandó. A vizsgálatokat csak egyszer lehetne megismételni.

A *Könyvtártudományi Intézetben* a nem egyetemi vagy főiskolai diplomával rendelkező személyek képzését két esztendőben kellene megállapítani. Ezek képzése a tanfolyamoknál már említett könyvtárkezelőknek felelne meg. Tanulmányi és vizsgarendjük abban különböznék az egyetemi és főiskolai diplomásokétól, hogy a könyvtártan tudományos részéből lényegesen kevesebbet ölelne fel és képzésükben inkább a gyakorlati adminisztratív ismereteket és kisebb könyvtárak (esetleg speciális irányban pl. gyermekkönyvtárak) vezetésében való jártasság elsajátítása volna főcél. Kötött tanulmányi rend alapján folytatnák tanulmányaikat s a 2. év végén „könyvtárkezelői vizsgát“ tennének, amely két részből állana: zárthelyi írásbeliből és szóbeliből. Egy vagy két idegen nyelv ismeretét ezeknél is kívánatosnak tartanám.

Azt hiszem az imént nagy vonalakban vázolt kétféle intézeti tanulmányi rend keretében meg lehetne valósítani hivatásos könyvtárosaink képzését. Ez azonban semmiképen nem teremtene rendet abban a zűrzavarban, amely a könyvtári szolgálatot csak mellékfoglalkozásként ellátók több ezres tömegében uralkodik. Ezek számára könyvtártani alapismeretek megszerzését lényegében a Könyvtártudományi Intézeten kívül kell megteremtünk.

Mint hogy nemcsak az iskolai és ifjúsági könyvtárak, hanem a népkönyvtárak és egyéb kisebb-nagyobb egyesületi és közkönyvtárak vezetői (akik főfoglalkozásuk szerint nem könyvtárosok) szintén csaknem 95%-ban eddig is tanítók és tanárok voltak, legcélravezetőbbnek az a megoldás kínálkoznék, ha az új általános iskolai nevelőképző főiskolák (melyek az eddigi tanítóképzők és polgári iskolai tanárképzők feladatát látnák el) tantervébe kötelező tantárgyként a „könyvtártani ismeretek“ felvételének. Így elérhető lenne, hogy akár iskolai, akár más könyvtár vezetését szakszerűen lássák el s egyúttal beléjük nevelhető volna az is, hogy könyvtárosi munkájukkal épp oly fontos nevelő-funkciót töltenek be, mint azzal, hogy tanítanak. Sőt tanítói és nevelői munkájuk egyik legfőbb célját éppen abban érik el, ha az ifjúságot már egészen kicsi korától rendszeres olvasáshoz s állandó könyvtárhasználathoz szoktatják s igényes, műveltségét folyvást fejleszteni akaró olvasóréteget nevelnek. Minden tanítóban és tanárban elevenen élnie kell annak a tudatnak, hogy oktató és nevelő munkája és könyvtárosi tevékenysége egymásnak szerves kiegészítői.

Indítványoznám tehát, forduljon a KÖLE javaslattal a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy az új nevelőképző főiskolák tantervébe és vizsgakövetelményei közé iktassák be a „könyvtártani alapismereteket“ s e végből az akadémiák tanulmányi és vizsgálati szabályzatát kidolgozó bizottságba vonják be a KÖLE által kiküldendő szakembereket.

Az oktatás szakszerűsége és egyöntetűsége végett a nevelőképző akadémiákon folyó képzés csak megfelelő kézikönyv, illetőleg tankönyv kibocsátásával és a főiskolákon szervezendő kisebb mintakönyvtárak felállításával volna biztosítható.

A nevelőképző főiskolákon nyerhető könyvtári képesítés foka a könyvtárkezelőkével volna egyenértékűnek tekinthető.

Ha a fentiekben körvonalazott módon sikerülne könyvtáros képzésünk rendezése, úgy vélem, elérhetnők, hogy közkönyvtárainkban fokozatosan szakképzett könyvtárosok és kezelők látnák el a szolgálatot, akik jobb és eredményesebb munkát végeznének. Hovatovább megszűnnék az az állapot, hogy a könyvtári munkát, mint különösebb szakképzettséget nem igénylő foglalkozást tekintsék és a könyvtárakra úgy nézzenek, mint a tanári, vagy egyéb foglalkozási ágakban alkalmatlanok, kimustráltak és nyugdíjasok azilumára. A komoly könyvtárosképzés nemcsak a könyvtári

munka többre értékelését jelentené, hanem nagyobb megbecsülést szerezne az eléggé mostohán kezelt könyvtárosgárdának is.

Könyvtárosképzésről lévén szó, nem feledkezhetünk meg altiszteinkről sem. A könyvtári altiszt munkája nem azonosítható a hivatali altisztevel. Nemcsak a munka minősége, hanem az ahhoz megkívánandó szakértelem és intelligencia is megkülönbözteti őket amazoktól. Könyvtári szolgálatuk ellátásának megkönnyítésére részükre is szükségesnek tartanék bizonyos képzést, amelyhez egy káté volna összeállítandó. Kérem az intézőbizottságot, hogy e káté általános irányelveinek, valamint az altisztek számára előírandó vizsgaszabályzatnak kidolgozására és a vizsgálóbizottság összeállítására vonatkozó részletes javaslat megtételére külön szakbizottságot küldjön ki.

Végére érve igen vázlatos, de így is hosszúra nyúló tervezetemnek, hátra van még, hogy a könyvtárosképzés rendezésének jogi alapvetéséről és a tervezendő jogszabály tartalmáról szóljak. Előre kell bocsátanom, hogy kívánatosnak tartanám, ha ez a keret-törvény vagy keret-rendelet (kormányrendelet) — mert hiszen egyelőre nincs egyébről szó — még a KÖLE által rendezendő következő tanfolyam megkezdése előtt jogerőre emeltetnék, mert ez nagy mértékben emelné a könyvtárosképzés tekintélyét és komolyságát. A rendelet bizonyos pontjainak végrehajtásáról a VKM. később saját hatáskörében gondoskodhatnék.

Különválasztandónak tartanám a könyvtári altisztek képzéséről szóló jogszabályt a könyvtári tisztviselőktől. Ezért most csak az utóbbiakéval kívánnék foglalkozni.

A keret-rendelet főbb pontjait a következőkben foglalhatnám össze:

1. A jogszabály mondja ki, hogy közkönyvtárakban, akár főfoglalkozású, akár pedig mellékfoglalkozású alkalmazotként, a törvény vagy rendelet életbeléptetésétől fogva, csak könyvtári szakképesítéssel bíró személy alkalmazható.

2. A könyvtári szakképesítés utólagos megszerzésére köteleztessenek azok is, akik 1937. január 1. után léptek könyvtári szolgálatba, vagy az említett időpont óta mellékfoglalkozásként kezelnek valamely közkönyvtárat.

3. A könyvtári szakképesítés megszerzésére a budapesti tudományegyetem bölcsészettudományi kara mellett Könyvtártudományi Intézetet kell szervezni, az említett karon pedig könyvtártudományi tanszék állítandó fel. A szakképesítés igazolására az intézetben szerzett könyvtáros szakvizsga és könyvtárkezelői vizsgabizonyítvány szolgál.

4. Amíg a *Könyvtártudományi Intézet* működését meg nem kezdi, a KÖLE által rendezett könyvtárosképző tanfolyamokon szerzhető meg az első pontban megkívánt képesítés.

5. A szakképesítés igazolására szolgálhat még a nevelőképző főiskolán szerzett oklevél is (természetesen csak akkor, ha a főiskolák tantervébe és vizsgakövetelményeibe a könyvtártani ismeretek felvételnek).

6. Kötelezni kellene a rendelet keretében a 10.000 kötetnél nagyobb könyvtárak fenntartóit, hogy a könyvtár szakszerű kezelése és rendben tartása végett főfoglalkozású szakképzett könyvtárost, vagy könyvtárkezelőt alkalmazzanak. Sőt a 30.000 kötetet meghaladó könyvtárakban legalább kettőt, 50.000 kötettől pedig minden megkezdett 30.000 kötet után további egy-egy állandó alkalmazottat. Amennyiben a fenntartók erre záros határidőn belül nem vállalkoznának, az államnak jogában legyen az említett könyvtárhoz állami alkalmazású könyvtárosokat kinevezni. Ezek munkájának irányításáról és ellenőrzéséről a Könyvtári Főfelügyelőség hatáskörében kellene gondoskodni.

Összefoglalva az előadottakat arra kérem az Intézőbizottságot:

1. A KÖLE keretében rendezendő könyvtárosképző tanfolyamok, valamint a felállítandó *Könyvtártudományi Intézet* szervezete és a megfelelő jogszabálytervezet kidolgozására küldjön ki szakbizottságot.

2. Már most tegyen javaslatot a VKM.-nek a könyvtártani ismereteknek a nevelőképző akadémiák tantervébe való felvételére.

3. Külön szakbizottság kiküldését kérem a könyvtári altsztek részére készítendő kate és vizsgálati szabályzat kidolgozására.

VARJAS BÉLA.